

Egy községmegtartó, községformáló helyismereti bibliográfia – A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014)

Egyik ünnepkörünkhöz, a farsanghoz gazdag szokáshagyomány kapcsolódik. Legjellemzőbb eseménye az álarcos, jelmezes alakoskodás, amely majdnem minden farsangi szokásban előfordul, így a busójárásban is, amely – hivatalos honlapja szerint – a „*mohácsi sokácok messze földön ismert népszokása, [...] idejét a tavaszi napfordulót követő első holdtölte batározza meg. [...] A busójárás a más népek hiedelemvilágában is megtalálható télbúcsúszató, tavaszközöntő, oltalmazó, termékenységét varázsló ünnepek családjába tartozik. Éppúgy rokonságot mutat a riói és a velencei karnevállal, mint az afrikai népek szokásaival.*”

A népszokásról a XVIII. század végétől vannak följegyzések, nyomtatásban pedig a XIX. század közepétől folyamatosan jelentek meg közlemények, önálló kiadványok, fotók, később filmfelvételek, majd webes anyagok is. Mégis, a Csekey István által gyűjtött és Vargha Károly által sajtó alá rendezett, *Baranya és Pécs bibliográfiája* című, 1964-ben megjelent kiadvány csak egyetlen tételt, a Boda Miklósné és Huber Kálmánné által 1976-ban szerkesztett *Mohács* című bibliográfia pedig mindössze húsz tételt tartalmaz a busójárással kapcsolatban.

A népszokás nemzetközi és országos hírvéhez a pécsi könyvtárosok most azzal kívántak hozzájárulni, hogy a *Csorba Győző Könyvtár kiadványai* című sorozatuk (sorozatszerkesztő: Szabolcsiné Orosz Hajnalka) harmadik köteteként, 2014 decemberében közreadták *A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014)* címmel a téma teljességre törekvő, 1741 tételes bibliográfiáját. Szerkesztője Gyánti István és Kiss Zoltán – mindketten a Csorba Győző Könyvtár munkatársai. Az adatgyűjtésben Kerekes Imre, Kiss Kármén, Kisszabóné Trapl Ivett, Márkus István, Öhlmüller Gergely, Pap Dávid Zoltán, Sarbak Tímea, Szamosi Szilvia, Szokola Lászlóné és Zókáné Bozsik Anna működött közre, többségük szintén a könyvtárban dolgozik, ahogyan a bibliográfiai leírásokat ellenőrző Laky Judit is.

A 2014. november elsejével befejeződött anyaggyűjtés rendkívül széles forrásbázisra terjedt ki. Az 1878 és 2014 között megjelent, összesen huszonegy baranyai időszaki kiadvány teljes körű átnézése mellett több országos napi- és hetilapot, továbbá bibliográfiákat, repertóriumokat, cédula- és elektronikus katalógusokat, adatbázisokat vizsgáltak át a busójárással kapcsolatos kiadványok, közlemények felkutatása érdekében. A talált tételek szinte mindegyikét kézbe is vették, átolvasták. A szabványokon alapuló, és attól csak a bibliográfia szempontjainak megfelelően eltérő, sorszámozott leírások egyértelműek. Az összeállítók mindig jelezték, ha fotót, illusztrációt, táblázatot, térképet vagy hasonló szövegekiesztőket is tartalmazott a mű; és ahol szükségesnek ítélték (ez volt a többség),

a címeket hosszabb-rövidebb annotációval (esetenként idézetekkel) is kiegészítették. Bizonyos tételek szoros kapcsolata esetén a „lásd” utaló sorszáma irányít át a vonatkozó tételhez.

A bibliográfia hat, tipográfiailag is kitűnően fölépített fejezetből áll, a fejezetben belül a fő besorolási elv az időrend, azonos éven belül pedig a cikkeknél a hónap és nap.

Az első fejezet az 1896 és 2013 között megjelent könyveket és a tudományos igényű tanulmányokat tartalmazza, azokat, amelyeknek kizárólagos tárgya a busójárás. A hatvan művet bőséges tartalmi ismertető mutatja be, némelyeknél idézeteket is közölve.

A második fejezet a busójárásról szóló cikkeké, amelyeknek többsége az aktuális eseménnyel kapcsolatos híradás, beszámoló vagy riport. Ez a rész, 1346 tételével a teljes anyagnak több mint háromnegyedét teszi ki. Időrendben az első a Pesten megjelenő, *Napkelet* című, szépirodalmi, ismeretterjesztő, művészeti és „társéleti” heti közlöny 1862. március 2-i cikke Kugyeray Edétől, ezt az írást a *Zala-Somogyi Közöny* 1863-as és a *Fővárosi Lapok* 1868-as cikke követi. Az első helyi újság, a vasárnap reggelként megjelenő *Mohács* 1878. március 31-ével indult meg, ezért csak 1879-től sorakoznak a helyi lapok közleményei. Az 1940-es évek közepéig szinte csak ezekből, valamint a pécsi újságokból szerepelnek tételek, és csak ettől kezdve jelennek meg nagyobb számban az országos lapokból származó cikkek. Ebben a fejezetben az utolsó tétel megjelenési dátuma 2014. október 17.

A *Busók az irodalomban* címet viselő harmadik fejezet Pándi Manó *A busók* című, 1896-ban, a *Mohács és Vidékében* közölt versével kezdődik, annotációjában a vers teljes szövegével. Azok az irodalmi alkotások – mondák, regények, novellák, irodalmi riportok, esszék, versek – kerültek a fejezet 47 tétele közé, amelyeknek teljesen vagy részben a mohácsi busójárás a tárgya, illetve valamilyen utalást tartalmaz a busókra. A két utóbbinál az adott rész, illetve a vonatkozó szöveg pontos oldalszáma szerepel a leírás terjedelem adatcsoportjában.

A negyedik fejezet a busójárást érintő képzőművészeti alkotásokat (rajz, festmény, kerámia, érem, textil, művészi fotó stb.) veszi számba. Itt nem maguk az alkotások váltak a leírás alapjául – hiszen ez rendkívül felduzzasztotta volna a kiadványt –, hanem az a 78 nyomtatott dokumentum, amelyben ezek az alkotások szerepelnek.

Az utolsó érdemi fejezet azt a 199 tételt tartalmazza, amely művek esetében a téma csak érintőlegesen, említés szintjén kapcsolódik a busójáráshoz, vagy annak valamilyen speciális eleméhez. Ezért is viseli az *Egyéb* címet. Legkorábbi tétele Hölbling Miksa: *Baranya vármegyének orvosi helyirata* című munkája, ahol a 122. oldalon történik párszavas említés erről a farsangi, álarcos szokásról. És bár ez a kiadvány 1845-ben jelent meg, jogosnak tartható, hogy a szerkesztők a bibliográfia címében nem ehhez az említéshez, hanem az első, valóban érdemi, 1862-es cikkhez kötötték időhatáruk kezdetének megjelölését.

Minden bibliográfiánál előfordul, hogy a szerkesztés lezárása, a tételek sorszámozása után még fölbukkannak újabb, addig észre nem vett dokumentumok, amelyeket a szerkesztőknek nincs szívük kihagyni az anyagból, és ha már előkerült, szeretnék a kutatók számára azokat is ismertté tenni. Ez történhetett most is, mivel a hatodik, *Pótlás* címet viselő fejezet tizenegy tétele ilyen, utólag feltárt dokumentumokat tartalmaz. Ráadásul e rész utolsó, egyben a bibliográfia számozott tételeinek záró dokumentuma egy olyan, a szerkesztők által már ismert, de még megjelentetés alatt álló fotóalbum, amelynek könyv-

bemutatója a 2015. évi busójárás alkalmából február 12-én, a bibliográfiai kötet bemutatójával egyazon napon történt.

E pótlások csak tematikailag válnak el a törzsanyagtól, mivel tételeire is hivatkoznak a mutatók. A *Személynevek mutatója* a szerzőkön, közreműködőkön kívül az annotációkban közöltek nevét is tartalmazza – az utóbbiak tételszáma félkövér betűkkel szerepel. Helyismereti, helytörténeti szempontból igen hasznos, hogy e mutatóban nemcsak a nevek közlése történik meg, hanem szinte mindegyiküknél megnevezték a személy foglalkozását/foglalkozásait, s ahol ez ismert volt, ott a születési, illetve halálozási dátum is szerepel. A bibliográfiai leírások nagy többségénél a szerkesztők feloldották az újságírók nevének betűjelét; egységesített formában szerepelnek a névvariánsok, ugyanakkor ezek az alakok nincsenek föltüntetve a mutatóban a személynév után. Az sem derül ki azonnal a használó számára, hogy a feloldatlan betűjelek nem váltak a névmutató részévé. A szintén betűrendes *Tárgymutató* a busójárással kapcsolatos fogalmakon kívül a bibliográfiában említett intézmények és testületek nevét is tartalmazza.

Külön érdekessége – és érdeme! – a kiadványnak, hogy túllép a bibliográfia műfaji keretein, amennyiben a *Mellékletek* nevű részében olvasnivalókkal is szolgálja a kötet használgóját. Elsőként a városi tanács 1801. február 20-i ülése jegyzőkönyvének szövegét olvashatjuk, amely szerint a kihirdetett tiltás ellenére egyesek „*maskarás ruhába fölöltözvén külömbféle pajkosságokat és tökéletlenségeket*” követtek el farsang utolsó napjaiban. A tetteket „*pálczu ütéseik elviselésére*” és pénzbírságra ítélték. Ezt a levéltári iratközlést követi a busójárást leíró két legkorábbi, 1862-ből és 1863-ból származó közlemény szövege Kugyeray Ede, mohácsi postamester tollából. A két írás bibliográfiai leírása a *Cikkekek* fejezet tételeinek sorát indító, 61. és 62. szám alatt található. A mellékletek közé soroltattott a busójárásról készült filmek válogatott, 11 tételes listája, a webcímek megadásával.

A fejezetek közül a végén szólnak a konkrét bibliográfiát megelőző, használati útmutatóként is funkcionáló, *Bevezetés* című részről. Mintaértékű a szerkezete és a tartalma. Aki a bibliográfiát használni kívánja, minden, számára szükséges információról értesül. Megtudhatja, milyen forrásokat hasznosítottak a tételek gyűjtői. Tájékozódhat a bibliográfia szerkezetéről, a fejezetek tartalmáról, a különböző kiadványtípusok leírásainak adattartalmáról, a mutatók összeállításának szempontjairól, használatáról, a mellékletként közölt anyagokról. Mivel nem volt annyi rövidítés a leírásokban, hogy külön fejezetet kellett volna számukra kialakítani, ezért azok feloldása is ebben a részben található. Megtudhatjuk a bibliográfia készítésének időtartamát és az anyaggyűjtés lezárásának az időpontját. Itt olvashatjuk a köszönetnyilvánítást azoknak, akik különböző könyvtárakból, levéltárakból és múzeumból segítettek a bibliográfia elkészítését.

E bevezető rész elején osztják meg velünk a szerkesztők a bibliográfia műfajával kapcsolatos gondolataikat: „*Bibliográfiát készíteni szöveghatárokat feszegető, veszélyes vállalkozás. Szövegeink határai bibliográfiánk határai. A bibliográfia lezárásával mesterséges határt képeztünk: amit holnap mondanak témánkról, azt már nem tudjuk figyelembe venni. [...] És persze ránk törnek a kérdések. Mit hagytunk el? Minden forráscsoportot figyelembe vettünk? Hol húzódnak a busójárásról szóló bibliográfia határai...?*”

Ezek valóban jogos kérdések a nyomtatott bibliográfia kapcsán, különösen egy retrospektív helyismereti bibliográfia esetében, hiszen egyre több szöveg, kép, videó, hanganyag érhető el a weben. Valóban hol húzhatók meg a gyűjtőkori határok a különböző formátumú dokumentumok tekintetében? Csak a nyomtatottak kerüljenek bele? Ha már

digitalizálták őket, akkor jelezve legyen a webes címük is? Vagy ez az adat csak az eleve elektronikus formában készült dokumentumoknál szerepeljen? A busójárás bibliográfiájának készítői az utóbbi megoldást választották: csak a kizárólag elektronikus formátumban létező dokumentumoknál adták meg a webcímet. (Ilyenkor általában szokás megadni az utolsó megtekintés dátumát is, de mivel a bevezető részben szerepel az, hogy a bibliográfia 2014 márciusa és decembere között készült, ezért valóban szükségtelen lett volna minden egyes e-dokumentum leírásában ezt a dátumot feltüntetni.)

A digitalizált dokumentumok esetében a bibliográfia használójának érdemes tehát tudnia, hogy a bibliográfia tételei közül például az egykori *Vasárnapi Ujság*, vagy a Janus Pannonius Múzeum kiadványai ingyenesen is elérhetőek, olvashatóak a weben. Ugyanígy a szlovákiai *Új Szó* című napilap is, amelybe valóban Rudnyánszky István (újságíró, 1922–1990) írhatta a színes beszámolót az 1965. évi busójárásról, ahogyan a 328. tételben olvasható. Csakhogy kinagyítva a képernyőt az látható, hogy a cikk szerzőjének a neve sajtóhibásan Budnyánszky formában lett kinyomtatva, s ezt érdemes lett volna a leírásban is feltüntetni – nehogy egy olvasó tévedésnek gondolja a bibliográfiai leírás szerzői adatát.

A *Pécsi Riport* online újságban az egyik szerkesztő, Gyánti István, a vele készült 2015. februári riportban utalt arra, hogy a kötet megjelenése után továbbra is figyelik és gyűjtik a vonatkozó irodalmat. A másik szerkesztő, Kiss Zoltán honlapjának egyik aloldalán már ott sorakoznak a nyomtatott bibliográfiát kiegészítő tételek. Az Arcanum Digitális Tudománytár keresőjéből is tudomást szerezhethünk arról, hogy a XX. század első felében a *Tolnai Világlapjában*, a *Pesti Naplóban* és a *Pesti Hírlapban* is jelentek meg cikkek a busójárásról, amely ma már nemcsak a mohácsi sokác nemzetiségűek zártkörű, helyi népszokása, hanem a mohácsiak országos hírű közösségfenntartó, közösségerősítő hagyománya is egyben. A mohácsi busójárást ugyanis az UNESCO 2009-ben – hazánkból elsőként – felvette az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára. Megkapta a hazai elismerést is, amikor 2013-ban a Hungarikum Bizottság beemelte a nemzeti értékeket számon tartó hungarikumok gyűjteményébe.

Az érdeklődők számára is hasznos, a néphagyományok továbbélésének, konkrétan a busójárásnak jelenlegi és jövőbeli kutatói számára pedig – a szakirodalomban eddig ismeretlen közlemények bemutatásával – nélkülözhetetlen segédkönyvet adott közre a pécsi Csorba Győző Könyvtár. Amellett, hogy a helyismereti bibliográfiával útmutatóval szolgál a téma irodalmának áttekintéséhez, a közölt tételek zömének eredetiben vagy másolatban való összegyűjtésével a kutatók számára a szöveghez való könnyű hozzáférést is biztosítja helyismereti gyűjteményében.

(A mohácsi busójárás bibliográfiája, 1862-2014. (szerk. Gyánti István, Kiss Zoltán) (közrem. Kerekes Imre et al.). Pécs, Csorba Győző Könyvtár, 2015. 207 p. /Csorba Győző Könyvtár kiadványai, 3./)

